

Komáromi János : Ordasok. Hősi regény a XVII. század végéből. (Genius kiadás.) Az ember mellére már az első lap olvasásakor ráfekszik fullasztó és rettenetes nyomásával az a súly, amely alatt magában a könyvben erőtllenül roppannak össze a regényszerkezet megszokott formái. Ezek helyett a szerző egészen sajátos formákat revelál és valóban csak ezekben a formákban lehet elmondani mindazt, ami itt süvölt és dübörög a világnak egy parányi zugában, a szélben, sárban és őszben, felhők futása alatt : a Partium bujdosóinak rongyos ezerei, vér, piszok, tetvek és dühök között. Szinte úgy rémlik, mintha harcuk nem meghatározott térben és időben történnék, hanem a glóbusznak valamely meghatározatlan helyén, az emberiség valamelyik elsüllyedt korában védekezne egy hódítóktól zaklatott néptörzs a düh és gőg keserű vonaglásaitól megszállottan. De a tér : a Partium Istentől elhagyatott és emberektől sujtott vármegyéi, ahol az Alföld, Erdély és a Felvidék összeérnek — az idő : a Szepessy- és Thököly-felkelés az Úrnak 1672-ik esztendejétől 1685-ig és a nép, amelynek daca és dühe egy kollektivitás közlelkének ősi, szinte állati mélyéig ér : a tiszaháti magyarság. Az égbolt irtózatosan alacsony, a horizont rémületesen szűk az idegen hódítás árterévé lett föld felett és e tényérnyi helyre szorultán, a leszűkített távlatlól fantasztikus méretűekké vetített árnyképek lovagolnak át : a keserű Szepessy Pál, Ubrisi vezér, az ungi udvarházába visszavágyakozó Kende Gábor, a kopasz Szuhay Mátyás, a rezesorru Majos Ferenc, a két

Duló testvér, hadadi Wesselényi Pál, a düledt homlokú Tulok György, az ősz Keczer András, Tyukody pajtás, Zöld Demeter, a rongyos Buga Jakab és a hazugságban szemérmetlen Kuczug Balázs — és húszezer bujdosó. És e sötét és szörnyű Iliásznak, amelyre halványan visszamorajlik még a homéroszi Iliász zúgása is, ők a hősei mind a húszezren, amint falevelekként kavarnak a fátum és az ősz hideg szeleiben s véres és rongyos zivataruk egészen eltakarja az ifjú Keczer Gábornak és a kis Rauscher Editnek egyszálú, vékony szerelmi történetét. De nem is ez fontos, hiszen természetes, hogy az egyéni életnek el kell halaványulnia e pusztákra és ingoványokra kivert húszezrekéi mellett, akiket a sors utolsó zivatara végül is a nyugati keresztény világtól ostromlott Buda bástyáira visz óriási felhőkben. Nagyrészt ott pusztul el az ostrom vér- és koromszínű alkonyatában az aláomló török falakon és a felszabadító háború harcaiban, a maradék ronesok végre újra visszahullanak ingoványaik közé, hogy a rettenetes Esze Tamással élükön ott őrizték a hamvadó kuruc paraszat addig, míg naggyá nem nő a kis Rákóczi Ferenc. — Eseménytartalma mindössze ennyi a könyvnek. Az alakok, akik ezeket az eseményeket hordozzák, nem lehetnek mások, mint egysíkú sziluettek — egyéni élet, temperamentum, élettartalom mind egy kollektív feszültségi tér intenzitásában folynak össze : a keserűség és harc alvilági dühébe. Az így adódó hangulat megdöbbenően szuggesztív és ennek az epikus krónikának legfőbb szerkezeti eleme. Másutt a korrajz és

egyéni életek összessége az, ami megadja a mű hangulatát, itt a korrajzot és az alakokat a minden mástól függetlenül, önállónak megteremtett hangulat hordozza: a tiszaháti főkép protestáns közösségek kuruc gótgjének deleje. És a könyvből áradó hangulat alkimiája még egy alkotórészt mutat: a táj és az idő varázslatát. A magyar irodalom nem tudta idáig, hogy a Partium mint tájegység és az Erdélyvel összefüggő történelmi multnak közös lelki egysége (noha ebben a tekintetben bizonyára öntudatlan egysége) létezik. Hogy mennyire létezik, azt Komáromi János mutatta meg, amikor elénk bűvöli e tájat, szülőföldjét, ingoványait, hegyeivel, erdeivel, őszével és tavaszával, amint él és lélegzik mint fizikai valóság, amint él és lélegzik, mint egy tudatú emberi közösség. Komáromi János kritikusi idáig is észrevették a provinciálizmusban annyira szegény magyar irodalom művelői közt szinte egyedülálló lelki adottságot, amellyel ő szűkebb hazájának életét éli és írja. Ezt a hatalmas és élő provinciálizmust nem tudta elolvasztani a centralizált magyar irodalom fővárosi kohója, — de csak most kezdjük sejteni, hogy miért. Azért, mert az ő döntő otthonélménye szülőföldjének nemcsak térbeli, hanem időbeli összetevőjével is kapcsolatban áll. Aligha tévedünk, ha ezt annak a közösségnek tulajdonítjuk, amely pusztán a maga évszázados létében öntudatlanul, a maga szervezetében tudatosan őrizte ennek a multnak emlékeit: a pataki kollégiumnak, mint egy szellemi és történelmi kollektivitás egyik központjának. Nem véletlen, hogy Komáromi a diák és kuruc történetek írója. És mint ahogy diáktörténeteiben van valami mélabúsan kurucos, úgy kuruckrónikájában is nagyon sok diákos van: lapangó és fanyar humor, a könyv hangulatának harmadik eleme. Ez a munkája összes egyéni eszközeinek

egész kiérettiségében mutatja Komáromit és mint többi munkáiban, itt is több olyan tablója van, amely a műről leválasztva, önmagában is élmény és látomás: tökéletes és örök. (—s)

Kazinczy világa. (Magyar irodalmi ritkaságok. Szerkeszti Vajthó László. 10. szám.) — A centenáriumi ünneplés leghasznosabb ötlete Vajthó Lászlóé volt: kötetbe gyűjteni azt, ami a száz éves halottból máig eleven, sokszínű munkásságának egy-egy részletét úgy felvillantani, hogy az olvasóban ne vértelen iskolai emlékeket, hanem közvetlen benyomást, érdeklődését foglalkoztató, szenzibilitását megbolygató izgalmakat keltsen. Az író igazi hatása, bármilyen távoli időben élt is, hogy személyes ismerősömmé válik, akinek eredményeit, jó helyeit, stílusának egy-egy fordulóját jóleső emlékezéssel tartom számon, a barát elnézésével és követelődzésével lépek vele szembe, az olvasással magamnak sajátítom ki. Ki van szolgáltatva nekem kényre-kegyre, de ő is védhetetlenül fogva tart; viszonyunkban van valami a szerelmesek mámoros rabságából. Ez az eleven irodalmi köztudat azonban nálunk, sajnos, alig van meg; írónk legnagyobb része csak átszármasztatott, üres formulákban, nem ruganyos, frissen szerzett képben él tovább az emlékezésben. Különös megféleléssel, míg a jelenben az irodalmi élet csak személyes intrikák érdekességét jelenti az érdeklődők számára, a multban elvont elvek mérkőzését és összmunkákat, amelyeket tisztelni illik, de olvasni nem feltétlenül szükséges. Jó szolgálatot tesz ezért a Vajthóhoz hasonló breviárium, amely jellemző mozaikokban fogja össze egy író munkásságát. Kazinczy szétszórt és sokféle művéből szerencsés kézzel történt meg a kiválogatás; csak szorosabban vett kritikai modoráról kell volna el még egy kis ízelítő. Különösen sikerült gondolat volt élettéljes író-